

Πέτρος Τσαλιαγκός

Θεολόγος - Σχ. Ψυχολόγος (Msc), Διευθυντής ΓΕΛ Λαυρίου.

Καταγραφές ψυχικών φαινομένων από την Κερατέα και το Λάυριο στο «Δελτίο Ψυχικών Ερευνών 1925-1930». Η συμβολή του Ιατρού Π. Παναγιώτου

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ μελετά φαινόμενα που σχετίζονται με τις συνειδησιακές και αντιληπτικές ικανότητες του ανθρώπου και που αφορούν κυρίως ψυχολογικές διεργασίες πέραν ή στα όρια των φυσικών αισθητηριακών ικανοτήτων που δεν μπορούν να εξηγηθούν βάσει των γνωστών φυσικών νόμων ή της τρέχουσας επιστημονικής γνώσης. Πρόκειται για φαινόμενα όπως η δυνατότητα γνώσης γεγονότων ή περιστατικών ή η επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων χωρίς την χρήση των φυσικών αισθήσεων.

Ο τομέας αυτός έχει αποτελέσει πεδίο πολύχρονης ανάλυσης και παραγωγής εκτεταμένης βιβλιογραφίας και έχει επίσης διαμορφωθεί στα πλαίσια των μελετών, μία τεράστια ποικιλία μεθοδολογιών και εργαστηριακών ερευνών που διεξάγονται σε Πανεπιστήμια ή σε ιδιωτικά εργαστήρια ανά τον κόσμο. Τέλος υπάρχουν μετα-αναλύσεις ψυχικών ερευνών που έχουν παρουσιαστεί στην ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα, μέσα από τις σελίδες καθιερωμένων επιστημονικών περιοδικών προκαλώντας πολλές φορές έντονες σύζητήσεις αλλά και αντιπαραθέσεις .

Η ιστορία των ψυχικών ερευνών ξεκινά με την ίδρυση της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών (Society for Psychical Research) στο Λονδίνο το 1882. Τρία χρόνια αργότερα (1885) ακολούθησε η ίδρυση ανάλογης Εταιρείας στην Νέα Υόρκη από τον διάσημο ψυχολόγο και φιλόσοφο Γουίλιαμ Τζέιμς (William James), ενώ τα επόμενα χρόνια, ερευνητικές προσπάθειες προς την ίδια κατεύθυνση σημειώθηκαν στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, όπως στην Γερμανία, την Γαλλία, την Ολλανδία, την Ιταλία και την Ρωσία.

Οι πρώτες συστηματικές έρευνες ταυτίστηκαν με την Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών του Λονδίνου και έγιναν με πρωτοβουλία καθηγητών από το πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ. Αποτέλεσαν την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια συνεργασίας επιστη-

μόνων και ερευνητών από πολλούς τομείς για τη μελέτη των ψυχικών φαινομένων. Ο σκοπός της Εταιρείας, εξάλλου, όπως δηλώνεται στις εκδόσεις της, είναι η «χωρίς προκατάληψη ή εμπάθεια και με επιστημονικό πνεύμα έρευνα των ανθρωπίνων δυνατοτήτων, πραγματικών ή υποτιθέμενων, που εμφανίζονται ως ανεξήγητες με βάση οποιαδήποτε αναγνωρισμένη υπόθεση. Μέλη της Εταιρείας ήταν φιλόσοφοι, επιστήμονες και πολιτικοί, μεταξύ των οποίων και ο βραβευμένος με το Νόμπελ Ιατρικής του 1913 φυσιολόγος Σαρλ Ρισέ.

Το 1911 το πανεπιστήμιο Στάνφορντ έγινε το πρώτο ακαδημαϊκό ίδρυμα στις ΗΠΑ που συνεισέφερε στην ψυχική έρευνα με πειράματα πάνω στην λεγόμενη εξωαισθητήρια αντίληψη. Την δεκαετία του 1930 το πανεπιστήμιο Ντιουκ στην Βόρεια Καρολίνα οργάνωσε μια σειρά πειραμάτων χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό εθελοντές φοιτητές. Αποτέλεσμα των πειραμάτων αυτών ήταν η ανάπτυξη μεθόδων εργαστηριακής μελέτης των ψυχικών φαινομένων, που υιοθετήθηκαν από αρκετούς ερευνητές ανά τον κόσμο.

Τις επόμενες δεκαετίες το επιστημονικό ενδιαφέρον παρέμεινε έντονο, στη διάρκεια των δεκαετιών του '70 και του '80 μάλιστα το πεδίο της έρευνας διευρύνθηκε κατά πολύ, με την μελέτη των λεγόμενων μεταβαλλόμενων καταστάσεων συνείδησης. Στα τέλη της δεκαετίας του '80, μελέτες διεξάγονταν σε περισσότερες από 30 χώρες. Από τις αρχές όμως της δεκαετίας του '90 τα πράγματα αρχίζουν να μεταβάλλονται. Πολλές μελέτες θεωρήθηκαν αναποτελεσματικές, ενώ οι ερευνητές αντιμετώπισαν σκληρή κριτική από συναδέλφους ακαδημαϊκούς. Ορισμένα από τα φαινόμενα δεν επιβεβαιώθηκαν από πιο αυστηρούς πειραματικούς ελέγχους, οδηγώντας πολλές έρευνες σε οικονομικό κυρίως αδιέξοδο, αφού μειώθηκαν δραστικά οι επιχορηγήσεις. Αρκετά πανεπιστημιακά εργαστήρια ανέστειλαν τη λειτουργία τους, με αποτέλεσμα η κύρια έρευνα στο χώρο των ψυχικών ερευνών να διεξάγεται πλέον σε ιδιωτικά ιδρύματα και με περιορισμένα κονδύλια. Σήμερα λειτουργούν εργαστήρια σε πανεπιστήμια στις ΗΠΑ, στο τμήμα ψυχιατρικής του πανεπιστημίου της Βιρτζίνια στο πανεπιστήμιο της Αριζόνας και στο Χάρβαντ. Στην Ευρώπη ο κύριος όγκος της έρευνας πραγματοποιείται στην Αγγλία, στα πανεπιστήμια του Εδιμβούργου, του Νορθάμπτον, του Λίβερπουλ και αλλού.

Στα πρότυπα αυτής της εταιρίας του Λονδίνου ιδρύεται το 1923 στην Αθήνα, από τον Άγγελο Τανάγρα, η Ελληνική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών, η πρώτη εταιρεία που ασχολήθηκε επιστημονικά με τη μελέτη και την καταγραφή ψυχικών φαινομένων στην Ελλάδα. Ο Άγγελος Ευαγγελίδης, όπως ήταν το πραγματικό του όνομα, γεννημένος το 1877 στην Αθήνα, σπούδασε Ιατρική και αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Γερμανία, κατατάχθηκε, το 1897, στο Πολεμικό Ναυτικό. Παράλληλα με το ιατρικό του έργο, υπήρξε και γνωστός λογοτέχνης. Το σκεπτικό της ίδρυσης της Εταιρείας αλλά και ο σταθερός επιστημονικός προσανατολισμός της περιγράφονται από τον ίδιο τον Τανάγρα, είναι ελάχιστα πιθανόν, ότι οι φυσι-

καί δυνάμεις περιορίζονται εις τον μικρόν αριθμόν των όσων γνωρίζομεν. Αν τας αγνοούμε αιτία είναι η άγνοια μεθόδων προς ανίχνευσιν αυτών. Είναι δύσκολο να πιστεύσει κανείς ότι εφθάσαμε το τέρμα των ανακαλύψεων. Πιθανόν να μας περικυκλώνουν ισχυρότατες δυνάμεις τας οποίας να μην δυνάμεθα ν' αντιληφθώμεν...

Η αναγνώρισή του Τανάγρα από τον διεθνή χώρο των ψυχικών ερευνών δεν άργησε να έρθει, με την ανακήρυξή του σε επίτιμο μέλος της Βρετανικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών. Έτσι η Εταιρεία κατάφερε να συγκεντρώσει στις τάξεις της, την αφρόκρεμα της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας της εποχής, αλλά και την προσοχή της ελληνικής κοινωνίας στο σύνολό της.

Στο ερευνητικό της επιτελείο συμμετείχαν μερικοί εκ των σημαντικότερων Ελλήνων επιστημόνων της εποχής, ακαδημαϊκοί, ψυχίατροι και ψυχολόγοι, χημικοί, φυσικοί, βιολόγοι κ.ά. Ένθερμος και στενός υποστηρικτής της εταιρίας υπήρξε ο Σίμων Μέναρδος, πρώτος Γενικός Γραμματέας της Ακαδημίας Αθηνών, συχνά λάμβανε μέρος στις συναντήσεις της εταιρείας η Καλλιρρόη Παρρέν, γνωστή ιστορική προσωπικότητα της εποχής. Ενδεικτικά, ακόμη, μπορούμε να αναφέρουμε τον πρωθυπουργό Ευταξία, τον καθηγητή φιλοσοφίας Θ. Βορρέα, τον καθηγητή φαρμακευτικής Χημείας Εμμανουήλ, τον βουλευτή Χριστοβασίλη, τον Εισαγγελέα Εφετών Ρηγανάκο, τον Λιβιεράτο, καθηγητή Παθολογίας, τον Μέρμηγκα καθηγητή Χειρουργικής, καθώς επίσης και τον πρόεδρο της Ένωσης Ιατρών Αθηνών, Βλαβιανό.

Εξαιτίας των προσωπικοτήτων που αποτελούσαν το ερευνητικό προσωπικό της, η εταιρία βρήκε άμεσα χορηγό, στο πρόσωπο της Αλεξάνδρας Χωρέμν-Μπενάκη κόρη του γνωστού ευεργέτη, που αποφάσισε να στηρίξει έμπρακτα το έργο της εταιρείας.

Είναι γεγονός ότι τόσο τα πειράματα που γίνονταν όσο και τα αποτελέσματά τους, αλλά και οι σημαντικοί επιστήμονες που έπαιρναν μέρος έκαναν τα διεθνή μέσα ενημέρωσης να μιλούν για την ελληνική εταιρεία Ψυχικών Ερευνών αλλά και τον ίδιο τον Άγγελο Τανάγρα να πει στα πλαίσια του δεκαετή εορτασμού της Εταιρείας «[...] τιμώντα το ελληνικόν όνομα εν τη ξένη και ανυψώσαντα την Εταιρείαν εις εθνικόν κεφάλαιον εν τη διεθνή επιστήμη. Διότι η Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών, κατορθώσασα να επιβληθή τω εξωτερικώ, είναι η μόνη διεθνούς κύρους Εταιρεία εν Ελλάδι».

Άλλωστε, όπως συμπληρώνει, χάρη στην εταιρεία, οι ψυχικές έρευνες εισήχθησαν στα Επιστημονικά Επιμελητήρια της χώρας με τη βοήθεια του μικροβιολόγου Δ. Σωτηριάδη, ενώ το 1929, στο Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ελλάδος, με καθηγητή τον κ. Θ. Βορρέα. Έως το 1933, μάλιστα, στο πρόγραμμα σπουδών συμπεριλήφθηκε ολόκληρη σειρά ψυχικών φαινομένων. Αν στα παραπάνω προσθέσουμε και το γεγονός ότι λίγο πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είχε κατατεθεί πρόταση νόμου που συμπεριελάμβανε την ίδρυση ακαδημαϊκής έδρας στο Εθνικό Πανεπιστήμιο,

τότε εύλογα συμπεραίνει κανείς σε τι βαθμό είχε φτάσει η αναγνώριση του έργου της εταιρείας».

Δυστυχώς, η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου συνέπεσε με το σημείο ακμής της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών και αποτέλεσε το τέλος των ερευνών. Οποιαδήποτε χρηματοδότηση διακόπηκε, ενώ η προσωπική περιουσία του Α. Τανάγρα είχε ήδη εξαντληθεί εξολοκλήρου.

Καταγραφές φαινομένων από το Λαύριο και την Κερατέα

Στο Δελτίο της Εταιρείας, που εκδιδόταν κάθε μήνα, δημοσιεύονταν τα πειράματα και οι έρευνες που διεξάγονταν, άρθρα των συνεργατών, νέα και ανταποκρίσεις από τις ψυχικές έρευνες του εξωτερικού, καθώς και ενυπόγραφες μαρτυρίες για ψυχικά φαινόμενα, τόσο από την ελληνική επικράτεια όσο και από το εξωτερικό, από αξιόπιστους ανθρώπους με αναμφισβήτητο κοινωνικό και επιστημονικό κύρος.

Από την περιοχή της Λαυρεωτικής συνεργάζεται με το Δελτίο ο φοιτητής τότε της ιατρικής Π. Παναγιώτου. Είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των ανθρώπων που διαπρέπουν επιστημονικά το φιλοπερίεργο, φιλέρευνο και καινοτόμο πνεύμα, η αμφισβήτηση από μέρους τους των κατεστημένων γνώσεων, αντιλήψεων και πρακτικών, η πίστη τους στην λογική ικανότητα του ανθρώπου, η αποδοχή των επιστημονικών προκλήσεων, η ενδελεχής κριτική εξέταση οποιουδήποτε φαινομένου, η πρωτότυπη προσέγγιση και εξέταση των διαφόρων επιστημονικών θεωριών.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο που ένας νέος επιστημονικός τομέας που μάλιστα άπτεται του ιατρικού αντικειμένου όχι μόνο δεν αφήνει αδιάφορο τον Π. Παναγιώτου, αλλά του προκαλεί το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον. Εξάλλου οι ψυχικές έρευνες την εποχή αυτή ακμάζουν διεθνώς και απασχολούν σπουδαίους επιστήμονες και ερευνητές.

Η πρώτη καταγραφή στο Δελτίο αφορά σε μια διαισθητική εμπειρία που είχε ο χημικός Κοκκόλης σχετικά με τον θάνατο του Φ. Νέγρη, διευθυντού της Ελληνικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου, δήμαρχο Λαυρίου, υπουργό και Α Πρόεδρο της Ακαδημίας Αθηνών. Η καταγραφή έγινε από τον ίδιο τον Κοκκόλη, την επιβεβαιώνει η σύζυγός του και δημοσιεύτηκε στο Δελτίο Ψυχικών Ερευνών τον Απρίλιο του 1928.

Η επόμενη καταγραφή αφορά στο περίφημο πείραμα της Κερατέας, το οποίο δημοσιεύεται στο τεύχος του Αυγούστου 1928. Η Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών έδινε μεγάλη σημασία στα πειράματα που οργανώνονταν με απόλυτα επιστημονικό τρόπο. Ήδη στο τεύχος του Μαΐου 1928 περιγράφονται πειράματα που σχετίζονται με την μελέτη της διοράσεως δηλαδή της εξωαισθητήριας αντίληψης στερεών αντικειμένων. Στα πειράματα αυτά πρωταγωνιστικό ρόλο είχε ο Π. Παναγιώτου. Στην Κερατέα πραγματοποιήθηκε η δεύτερη ομάδα πειραμάτων σε σχολείο, μετά

από αυτά που πραγματοποιήθηκαν στο Βαρβάκειο Λύκειο και σχετίζονταν με την διερεύνηση της δυνατότητας της διαβίβασης της σκέψης μεταξύ δύο ατόμων, χωρίς την μεσολάβηση των αισθητηρίων οργάνων.

Το πείραμα πραγματοποιήθηκε στο Ελληνικό Σχολείο της Κερατέας, έλαβαν μέρος μαθητές και από τις τρεις τάξεις του σχολείου με την συνεργασία των καθηγητών Χρυσοχέρη, Πεφάνη και Δημητρακόπουλου με την επίβλεψη του φοιτητού τότε της ιατρικής και μέλους της Εταιρείας Π. Παναγιώτου. Δεν αναφέρονται τα αποτελέσματα του πειράματος, καταγράφονται όμως ως «πλουσιώτατα», όπως επίσης καταγράφεται και ο ενθουσιασμός των συμμετεχόντων μαθητών για την συμβολή τους στην ανάπτυξη της επιστήμης. Απονέμονται τέλος τα εύσημα από την Εταιρεία στους εκπαιδευτικούς λειτουργούς που επιθυμούν να συντελέσουν στην απόδειξη της επιστημονικής αλήθειας. Είναι πολύ πιθανόν τα αποτελέσματα του πειράματος να βρίσκονται στο αρχείο του Α. Τανάγρα που φυλάσσεται σε Ινστιτούτο Ψυχικών Ερευνών στην Νέα Υόρκη.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι πειράματα προς την ίδια κατεύθυνση διενεργούν σήμερα εταιρείες ερευνών που ασχολούνται με την ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών όπως η *axilum robotics* στη Γαλλία, σε συνεργασία, μάλιστα, με σημαντικά πανεπιστήμια, όπως αυτό της Βαρκελώνης στην Ισπανία και το Χάρβαρντ στις ΗΠΑ.

Στο τεύχος του Σεπτεμβρίου 1928 ο Π. Παναγιώτου δημοσιεύει μια ενδιαφέρουσα λαϊκή αφήγηση βασκανίας από την περιοχή της Κερατέας. Στο ίδιο τεύχος δημοσιεύει ένα εξαιρετικά πρωτότυπο άρθρο στο οποίο εξετάζει την σχέση των ερτζιανών κυμάτων, της γεωμετρίας του Ρήμαν και των θεωριών του Αϊνστάιν περί του πεπερασμένου και ελλειψοειδούς σύμπαντος, με την εγκεφαλική λειτουργία του ανθρώπου. Σημειωτέον ότι οι θεωρίες του Αϊνστάιν λίγα μόλις χρόνια πριν είχαν αρχίσει να επαληθεύονται πειραματικά. Το άρθρο αν και σύντομο είναι τόσο αξιόλογο που προκαλεί τον σχολιασμό του σε τέσσερις ολόκληρες σελίδες από τον Α. Τανάγρα. Για να κατανοήσει κανείς την σημασία του άρθρου θα πρέπει να αναλογιστεί ότι βρισκόμαστε στα τέλη της δεκαετίας του '20 και ότι τέτοιου είδους συσχετισμοί και έρευνες πραγματοποιούνται σήμερα στο Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον στις ΗΠΑ με αρκετή επιτυχία. Πρόκειται για τις έρευνες τεχνολογίας διεπαφών, όπως ονομάζονται και διερευνούνται οι εφαρμογές τους στην αποκατάσταση ατόμων με εγκεφαλικές βλάβες που έχουν επηρεάσει τις κινητικές λειτουργίες τους.

Τον Δεκέμβριο του 1928 καταγράφονται στο Δελτίο 11 περιστατικά τα 10 από την Κερατέα και το 1 από το Λαύριο. Τα περιστατικά έχουν συλλεχθεί και ελεγχθεί από τον Π. Παναγιώτου, αναφέρονται εντούτοις τα ονόματα των προσώπων που εμπλέκονται και υπογράφονται από τους ίδιους για να διασφαλιστεί η αξιοπιστία τους και για να αποτραπούν καταστάσεις που θα εξέθεταν την αντικειμενικότητα

των καταγραφών. Στην πλειονότητα τους σχετίζονται με φαινόμενα προαίσθησης, διόρασης ή διαίσθησης, αφορούν αρκετούς κατοίκους της Κερατέας με ανομοιογενή κοινωνικά, επαγγελματικά και ηλικιακά χαρακτηριστικά. Κάθε περιστατικό σχολιάζεται σύντομα από την συντακτική επιτροπή του Δελτίου. Εντυπωσιακό είναι το γεγονός ότι τέτοια περιστατικά μελετώνται την τελευταία δεκαετία από ερευνητικά ινστιτούτα σε πολλές χώρες και γίνονται έρευνες που επικεντρώνονται στην λεγόμενη Άμεση Νοητική Αλληλεπίδραση.

Τον Σεπτέμβριο του 1929 καταγράφεται από τον Π. Παναγιώτου διήγηση από το Λαύριο για περιστατικό το οποίο σχολιάζει σκωπικά, διότι αποτελεί δείγμα κοινότοπης λαϊκής αφήγησης και προφανώς δεν αντέχει σε ενδελεχή εξέταση. Η καταγραφή αναφέρεται στην αναζήτηση από έναν εργάτη των μεταλλείων Σερπιέρη ενός μέρους στο οποίο υποτίθεται υπήρχαν χρυσά νομίσματα της Βυζαντινής εποχής. Η καταγραφή και ο διακριτικά ειρωνικός σχολιασμός αποδεικνύει τον επιστημονικό τρόπο προσέγγισης των ψυχικών φαινομένων και την αταλάντευτη πίστη των μελών της Εταιρείας Ψυχικών Ερευνών στην λογική ικανότητα του ανθρώπου ως μόνη εξηγητική δύναμη.

Τον Οκτώβριο του 1929 ο Π. Παναγιώτου καταγράφει τρία περιστατικά από την Κερατέα με την υποσημείωση από μέρους του εκδότη του Δελτίου ότι τα περιστατικά αυτά έχουν εξακριβωθεί, που σημαίνει ότι έχει ελεγχθεί η αξιοπιστία των προσώπων που τα διηγήθηκαν. Τα περιστατικά αφορούν σε προαισθητικές και διαισθητικές εμπειρίες όπως και σε σπάνια ψυχικά βιώματα απλών ανθρώπων. Τέτοιου είδους ψυχικές εμπειρίες σχετίζονται τα τελευταία χρόνια με τις έρευνες για την λεγόμενη εξωαισθητήρια αντίληψη και απασχολούν εκτός από τους ακαδημαϊκούς μελετητές και τον τομέα των στρατιωτικών εφαρμογών.

Στο τεύχος Δεκεμβρίου 1929 ο Π. Παναγιώτου δημοσιεύει μια καταγραφή στιγματικής ιδεοπληγίας από την Κερατέα και προσθέτει την επιστημονική εξήγηση του φαινομένου σχετίζοντάς το με την υστερία και την δύναμη της αυθυποβολής. Παράλληλα στρέφεται με σφοδρότητα εναντίον όσων εκμεταλλεύονται τέτοια φαινόμενα είτε από συμφέρον είτε από άγνοια είτε από θρησκευτικό φανατισμό. Στιγματική ιδεοπληγία ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο εμφανίζονται σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος πληγές που προσομοιάζουν στις πληγές του Χριστού, όπως παραδίδονται από την εκκλησιαστική παράδοση. Είναι γεγονός ότι ο στιγματισμός έχει αποτελέσει μέχρι σήμερα σημείο έντονων θεολογικών και επιστημονικών αντιπαραθέσεων.

Τον Μάιο του 1930 δημοσιεύονται οι δύο τελευταίες καταγραφές φαινομένων διαίσθησης, μια από την Κερατέα και μία από το Λαύριο. Πιθανόν τα επόμενα χρόνια να υπήρξαν και άλλες καταγραφές, δεν στάθηκε όμως δυνατόν να εξακριβωθεί στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

Η επιστήμη, όπως την γνωρίζουμε σήμερα δεν είναι προϊόν παρθενογένεσης. Είναι αποτέλεσμα τεράστιου πνευματικού μόχθου, μια ιστορία μεγάλων επιτυχιών και επίσης μεγάλων αποτυχιών που όμως η συνεισφορά τους είναι εξίσου σημαντική για την συγκρότηση του επιστημονικού πεδίου. Είναι εντέλει μια πορεία κατά την οποία αυτό που χθες φάνηκε ξεπερασμένο αύριο μπορεί να φανεί καινοτόμο, αυτό που απορρίφθηκε ως άχρηστο να αναδειχτεί σε σωτήριο, αυτό που αμφισβητήθηκε και πολεμήθηκε, να ανοίξει στο μέλλον νέους λαμπρούς δρόμους για την πρόοδο της ανθρωπότητας.

ΠΗΓΕΣ

Δελτίο Ψυχικών Ερευνών (1925-1930)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alcock, J. E. (1981). *Parapsychology: science or magic*, Pergamon.
- Alcock, J. E. (1989). *Science and supernature*, Prometheus.
- Alcock, J.E. (1993). «*IL FUTURO DELLA PARAPSIKOLOGIA*», *Scienza & Paranormale*, 2/3, p. 60-67.
- Marks, D. & Kammann, R.(1978). *The psychology of the psychic*. N.Y.: Prometheus.
- Neher, A. *La psicologia della trascendenza*. Franco Muzzio Editore.
- Petter, G. (1996). «*INCANTATI DALLA TELEPATIA*», *Psicologia Contemporanea*, 135, 58-63.
- Polidoro, M. (1999). *L'illusione del paranormale*, Franco Muzzio Editore.
- Polidoro, M. (2000). *Parapsicologia: una valutazione critica*, Comitato Italiano per il controllo delle affermazioni sul paranormale.
- Targ, R. & Harary, K. (1984). *The mind race*, Random House.
- Zusne, L. & Jones, W.H. (1982). *Anomalistic psychology*, Lawrence Erlbaum Associates.

SUMMARY

The field of psychical research study phenomena related to consciousness and perceptual abilities of humans and mainly concerning psychological processes than or natural sensory abilities limits that can not be explained by known natural laws or the current scientific knowledge. This phenomena such as the possibility of knowledge of facts or events or communication between people without the use of physical sensations. The standards of London company, founded in 1923 in Athens by Angelos Tanagra, the Greek Society for Psychical Research, the first company that dealt with scientific study and recording of psychic phenomena in Greece. The Bulletin published every month, published experiments and surveys conducted, articles associates, news and reports from mental studies abroad and signed evidence of psychic phenomena, both in the Greek territory and abroad, from reputable people with indisputable social and scientific prestige. From the area of Lavrion is working with the press then the student of medicine P. Panagiotou. It is characteristic of people who excel scientifically the inquisitive, filerefno and innovative spirit, the questioning on their part of established knowledge, attitudes and practices, their faith in rational human ability, acceptance of scientific challenges, a thorough critical examination of any phenomenon the original approach and examination of various scientific theories.